

Poštapalice u jeziku škole

Analizirana je upotreba poštapalica u usmenoj komunikaciji na školskom času kod učenika i nastavnika. Utvrđivanjem mesta i specifične funkcije ovih reči i izraza u rečenici kao jedinsvenoj jedinici i u odnosu na rečenične konstituente dobijene su izvesne pravilnosti pojavljivanja. Pored toga, istraživanje je pokazalo da između učenika i nastavnika nema bitne razlike u frekvenciji upotrebe poštapalica, osim što je broj različitih poštapalica kojima se nastavnici služe veći.

Uvod

U ovom radu pod poštapalicama se podrazumevaju male reči ili izrazi koji nemaju sintaksičku, odnosno konstituensku funkciju u rečenici i ne upotrebljavaju se u pisanoj formi. Poštapalice se mogu smatrati specifičnim fenomenom usmene komunikacije. One govorniku obezbeđuju dodatno vreme za osmišljavanje ili prisećanje sledećeg dela rečenice, odnosno služe kao jedan vid hezitacije.

Poštapalice se u rečenici vrlo često nalaze vezane za pauze u govoru, pri čemu se uviđa nesigurnost, nespремnost pri izlaganju ili prisećanje, smišljanje, odnosno neznanje odgovora na postavljenu temu. U srpskom jeziku, najčešći pokazatelj prisećanja je upotreba poštapalice *ovaj*. “Ona se u našim školama uglavnom isteruje iz govora učenika kao jedan od prototipa loše kulture govora. Naime, lepo govoriti podrazumeva govoriti bez oklevanja (okleva onaj koji je nesiguran, koji ne zna, procenjuje nastavnika)” (Savić 1993: 67).

Cilj ovog rada je analiza upotrebe poštapalica zavisno od ispitanika i utvrđivanje mesta poštapalica u rečenici. Polazne pretpostavke su da: (1) upotreba poštapalica ne zavisi od uzrasta niti od obrazovanja; i (2) mesto poštapalica u odnosu na rečenicu posmatranu kao jedinstvenu sintaksičku jedinicu, kao i u odnosu na pojedine rečenične konstituente (subjekat, predikat, dopune i odredbe), je tačno određeno.

Ivana Kulpinac (1982), Veljka Dugoševića 96, Ruma, učenica 3. razreda Gimnazije “Stevan Puzić” u Rumi

Rad je baziran na građi skupljenoj u Gimnaziji “Stevan Puzić” u Rumi. Ispitanici su bili i profesori i učenici. Predavanja profesora, odnosno, odgovaranja učenika, snimana su, a zatim transkribovana.

Analiza se sastoji iz tri dela. U prvom delu određena je učestalost pojedinih poštapalica i procentualno utvrđena njihova zastupljenost u odnosu na prosečan broj reči u tekstu i dužinu trajanja izlaganja. U drugom delu prikazana je pozicija (početak, sredina ili kraj rečenice) poštapalica u odnosu na rečenicu, kao jedinstvenu sintaksičku jedinicu. U trećem delu prikazana je pozicija poštapalica u odnosu na pojedine rečenične konstituente (ispred, iza ili u okviru subjekta, predikata, dopune ili odredbe, ili eventualno kao veza između dva konstituenta). Svi navedeni primeri su autentični i nisu očišćeni od govornih grešaka ispitanika.

Reči i izrazi koji su u ovom radu smatrani poštapalicama su: *ovaj, jel tako, je'l, pa, znači* i *è*. Oznake *è*, *--*, *---*, *----* i *//* preuzete su kao znaci transkripcije (Savić 1993: 5):

- è* – oznaka za neartikulisani glas (u ovom slučaju poštapalicu);
- – oznaka za kratku pauzu;
- – oznaka za dužu pauzu;
- – oznaka za vrlo dugu pauzu;
- //* – oznaka za nedovršen iskaz.

Zastupljenost poštapalica

Ukupan udeo poštapalica po tekstovima dat je u tabeli 1, a zastupljenost pojedinih poštapalica u tabeli 2. U tabelama se pojavljuju oznake poput 7+1 ili 7+3. Ovi brojni izrazi pokazuju da je ispitanik 7 puta upotrebio poštapalicu, a da ju je sagovornik upotrebio jednom, odnosno tri puta.

Tabela 1. Ukupan udeo poštapalica u tekstovima

Tekst	Trajanje teksta	Govori	Ukupan broj poštapalica	Procent. udeo poštapalica	Ukupan broj reči u tekstu	Broj ostalih reči
I	20 min 20 s	profesor	177	10	1770	1594
II	29 min 16 s	profesor	114+5	5	2230	2107
III	12 min 4 s	profesor	48	9	535	485
IV	3 min 3 s	učenik	39	11	355	315
V	1 min 6 s	učenik	12	8	150	137
VI	45 s	učenik	3+1	4	100	97
VII	52 s	učenik	31	14	225	192

Tekstove I–III govore profesori: I i III u obliku monologa, a II u obliku asimetričnog dijaloga (tokom predavanja profesor obraćanjem i postavljanjem pitanja na koja je dobijao odgovore, komunicira sa učeni-

cima). Tekstove IV, V, VI i VII govore učenici u obliku asimetričnog dijaloga (učenik odgovara na postavljena pitanja, a profesor eventualno koriguje odgovore i postavlja nova pitanja).

Tabela 2. Zastupljenost pojedinih poštapalica u tekstovima

Poštapalica	Tekst						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
je'l tako	2	9	12	–	–	–	–
je'l	–	59	–	–	–	0+1	–
znači	24	6	35	–	–	–	–
pa	–	7+3	1	3	2	2	5
ovaj	103	7+1	–	2	1	–	3
è	48	26+1	–	34	9	1	23

U tekstu I upotrebljeno je 177 poštapalica od oko 1770 reči u tekstu, dakle, 10%. Najviše je upotrebljena poštapalica *ovaj* (103 puta). U tekstu II je od oko 2230 reči nastavnik izrekao 114 poštapalica, što iznosi oko 5%. Najfrekventnija je poštapalica *je'l* (59 puta). U tekstu III udeo poštapalica je 9%. Najviše je upotrebljivana poštapalica *znači* (35 puta).

U tekstu IV udeo poštapalica iznosi oko 11%. Najviše je upotrebljavana poštapalica *è*. U tekstu V od približnog broja reči koji iznosi 150, 12 su poštapalice, a to je oko 8%. Najviše je upotrebljivana poštapalica *è*. U tekstu VI učenik je od približno 100 reči izgovorio tri poštapalice, od čega dva puta *pa*. Poslednji tekst analiziranog korpusa (VII) sadrži oko 225 reči od kojih su 31 poštapalice (14%). I ovde je, kao i u prva dva teksta učenika, ubedljivo najfrekventnija poštapalica *è*.

Mesto poštapalica u rečenici kao jedinstvenoj sintaksičkoj jedinici

Ovaj: u analiziranom korpusu se nikada nije javljala na kraju sem u slučaju upada sagovornika u reč. Na početku rečenice: *Ovaj* kosti lobanje i kosti ovaj lica zatvaraju jednu šupljinu. U sredini rečenice: šta ćemo reći za ovu *ovaj* Deklaraciju prava. Na kraju rečenice u slučaju upada sagovornika u reč: On nije mislio da *è* ne posvećuje dovoljno pažnje Ani, *ovaj!*... –Kako bi ti njega okarakterisala?

Je'l tako: nijednom se nije našla na početku rečenice. U sredini rečenice: Komandant vojske kolonista u ovoj bici bio je Džordž Vašington. Pa kad se rat završi šta će on postati? Predsednik *je'l tako* novonastale drave. Na kraju rečenice: U Senatu je po 2 člana iz svake članice *jel tako*.

Je'l: nije se javljala na početku rečenice. U sredini rečenice: Godine 1776. *je'l* kolonisti su proglasili nezavisnost. Na kraju rečenice: Vrhovni sud brine da se poštuju zakoni *je'l*.

Pa: nije se javljala na kraju niti u sredini rečenice. Na početku rečenice: *Pa* rezultat je: dobili su kolonisti nezavisnost. Na početku rečenice se poštapalica *pa* u nekim slučajevima nalazila uz još neke poštapalice: è *pa*, on se nije u potpunosti baš posvetio Ani.

Znači: nijednom se nije našla na kraju rečenice. Na početku rečenice: *Znači* I je jednako E kroz Re, a to je onda 3A. U sredini rečenice: Prema tome *znači* sad II jednako je Uab...

è na kraju se nalazila samo u slučaju upada sagovornika u reč. Na početku rečenice: è Englezima smeta razvoj industrije u severnom delu kolonije. U sredini rečenice: Zatim su è Englezi uveli lepljenje taksenih maraka. Na kraju rečenice u slučaju upada sagovornika u reč: Ona se odrekla mnogo čega zbog njega i è // –Dobro.

Poštapalice *ovaj* i è su se javljale na kraju rečenice samo u slučaju upada sagovornika u reč. Treba napomenuti da je u svim slučajevima taj sagovornik bio profesor.

Poštapalice se javljaju i na kraju nedovršenog iskaza. Primer: Pa on je è želeo da uspe u životu i želeo je è // Njegov glavni cilj bila je njegova karijera.

Poštapalice u rečenici služe kao pomoćno sredstvo govorniku kada mu treba vreme za pravilno konstrukcije rečenice i često se vezuju za pauze. Primer: ---*Pa*, bio je obrazovan, može se reći nezavistan, è elegantan ---è---veselo na neki način---è crne, kratke kose---obrijane brade è---.

Pozicija poštapalica u odnosu na rečenične konstituente

U odnosu na subjekat

Ovaj: u analiziranom korpusu nijednom se nije našla iza subjekta. Ispred subjekta: *Ovaj* kosti lobanje i *ovaj* lica zatvaraju jednu šupljinu. U okviru subjekta: Najbliže glavi nalaze se dva *ovaj* pršljena.

Jel tako: nije se javljala ispred, u okviru niti iza subjekatskog konstituenta.

Jel: nije se javljala ispred, u okviru niti iza subjekta

Pa: nije se nalazila u okviru niti iza subjekta. Ispred subjekta: *Pa* on je è želeo da uspe u životu.

Znači: nije se javljala u okviru niti iza subjekatskog konstituenta. Ispred subjekta: *Znači* revolucije menjaju društvene odnose.

è: nije se javljala ispred, u okviru niti iza subjekatskog konstituenta

U odnosu na predikat

Ovaj: u analiziranom korpusu nalazila se na svim mogućim mestima u odnosu na predikatski konstituent. Ispred predikata: Koštani delovi oko horde *ovaj*--su dali kičmenicu i kroz nju ovaj prolazi nervni sistem. U okviru predikata: Kod riba kičmenica je *ovaj* slabo diferencirana. Iza predikata: Nemojte pisati nazive, ne piše *ovaj* u knjizi.

Je'l tako: nijednom se nije javila ispred niti u okviru predikata. Iza predikata: Sad tražite opet ukupan otpor I onda se struja tamo grana *je'l tako*?

Je'l: nikad se nije nalazila ispred niti u okviru predikata. Iza predikata: Kolonije su nezadovoljne ovakvim položajem i sve češće prigovaraju *je'l*.

Pa: nije se javljala u okviru niti iza predikata. Ispred predikata: *Pa*, bio je obrazovan, može se reći nezavistan.

Znači: ispred predikatskog konstituenta javila se samo na jednom mestu i to u okviru nedovršenog iskaza, a nije se javljala iza predikata: *Znači*, vezano je ---//. U okviru predikata: To su *znači* kosti koje čine, ovaj, lice.

è: nije se našla ispred, u okviru, niti iza predikata

U odnosu na dopune

Ovaj: u analiziranom korpusu nije se javljala u okviru niti iza dopune. Ispred dopune: Rekli smo da skelet udova čini jedan nepokretni i jedan pokretni deo ako govorimo o *è ovaj* prednjim ekstremitetima.

Je'l tako: nije se javljala ispred niti u okviru dopune. Iza dopune: Sad nemamo kartu, ali vi imate predstavu *je'l tako*?

Je'l: nije se javljala ispred, u okviru niti iza dopune

Pa: nije se javljala ispred, u okviru niti iza dopune

Znači: nije se javljala iza dopune. Ispred dopune: Napon je zajednički za *znači* onu gornju i donju granu *je'l tako*. U okviru dopune: Hrskavica omogućava kretanje *znači* pomeranje dve kosti.

è: nije se javljala iza dopune. Ispred dopune: Grudna kost štiti ovaj *è* pluća i srce. U okviru dopune: Time bi završila sa *è* kostima glave.

U odnosu na odredbe

Ovaj: u analiziranom korpusu nije se javljala iza odredbe. Ispred odredbe: Nemojte pisati nazive, ne piše *ovaj* u knjizi. U okviru odredbe: Sad ne bi pokazivala na mojoj glavi ili nečijoj *ovaj* drugoj.

Je'l tako: nije se nalazila ispred niti u okviru odredbe. Iza odredbe: Sad bi mogli izračunati napon na ovoj celoj grani *je'l tako*?

Je'l: nije se javljala ispred, u okviru niti iza odredbe.

Pa: nije se javljala ispred, u okviru niti iza odredbe.

Znači: nije se javljala u okviru niti iza odredbe. Ispred odredbe: *Veze* su kao kod kondenzatora samo *znači* obrnuto.

è: nije se javljala u okviru niti iza odredbe. Ispred odredbe: Njemu je posao bio veoma važan u životu, ali *è* pre toga ni za koga ga ne bi napustio.

Poštapalice se mogu posmatrati i u vezi između dva konstituenta kao prelaz s jednog na drugi rečenični član. U analiziranom uzorku pojavile su se u sledećim kombinacijama:

- Veza između subjekta i predikata: *è* Grudni pršljenovi *è* su značajni po tome što njihovi nastavci nose rebra.
- Veza između subjekta i odredbe: Prema tome sad *znači* I je jednako Uab.
- Veza između predikata i dopune: Sad nam još trebaju *znači* naponi U1 i U2.
- Veza između predikata i odredbe: U potiljačnoj kosti se nalazi onaj otvor koji smo mi ranije *ovaj* spominjali
- Veza između dve dopune (pri nabravanju): ---Pa, bio je obrazovan, može se reći nezavistan, *è* zatim *è* elegantan---*è*---veseo na neki način---*è* crne, kratke crne kose
- Veza između dve odredbe: On se uvek veže redno *znači* kao oni spoljašnji otpornici.

Upotreba poštapalica može se smatrati hezitacijom s obzirom na to da je njihovim korišćenjem govorniku obezbeđeno dodatno vreme za osmišljavanje pravilne konstrukcije narednog dela iskaza (konstituenta ili nove rečenice).

Diskusija

Kod profesora prosek upotrebe poštapalica kreće se od 5% do 10%, a kod učenika od 4% do 14%, s tim što su učenici koristili manje različitih poštapalica, a to su: *è*, *pa*, *ovaj* dok su profesori koristili i poštapalice poput: *znači*, *je'l tako*, *je'l* (tabela 3).

Tabela 3. Zastupljenost poštapalica prema kategoriji govornika

Poštapalica	Ukupno	Profesori	Učenici
<i>è</i>	142 (33.0%)	74 (21.8%)	68 (75.6%)
<i>ovaj</i>	117 (27.2%)	110 (32.3%)	7 (7.8%)
<i>znači</i>	65 (15.1%)	65 (19.1%)	–
<i>je'l</i>	60 (13.9%)	60 (17.6%)	–
<i>je'l tako</i>	23 (5.3%)	23 (6.8%)	–
<i>pa</i>	23 (5.3%)	8 (2.3%)	15 (16.8%)

Kvantitet svake poštapalice se razlikuje zavisno od ispitanika što se vidi iz tabele 2, i ne zavisi od uzrasta ni obrazovanja.

Mesto poštapalica u odnosu na rečenicu kao jednu sintaksičku jedinicu je tačno određeno.

- Poštapalica *ovaj* se u analiziranom uzorku javljala na sva tri moguća mesta (na početku, u sredini i na kraju rečenice) s tim što se na kraju rečenice nalazila samo u slučaju upada sagovornika (u svim slučajevima profesora) u reč.
- Poštapalica *je'l tako* javljala se samo u sredini ili na kraju rečenice.
- Poštapalica *je'l* takođe se javljala u sredini ili na kraju rečenice.
- Poštapalica *pa* se u analiziranom korpusu javljala samo na početku ili u nekim slučajevima iza neke druge poštapalice koja je na samom početku iskaza.
- Poštapalica *è* se nalazila na svim mogućim mestima, s tim što se na kraju sretala samo u slučajevima upada sagovornika.
- Poštapalica *znači* se u analiziranom korpusu nalazila na početku ili u sredini rečenice.

Ako se posmatra pozicija poštapalica u odnosu na rečenične konstituente takođe se mogu uočiti pravilnosti.

Poštapalica *ovaj* se u analiziranom korpusu nalazila:

- ispred ili u okviru subjekatskog konstituenta
- ispred u okviru ili iza predikatskog konstituenta
- ispred ili u okviru dopunskog konstituenta
- ispred ili u okviru odredbenog konstituenta.

Poštapalica *je'l tako* se u analiziranom korpusu nalazila:

- iza predikatskog konstituenta;
- iza dopunskog konstituenta.

Poštapalica *je'l* se u građi nalazila iza predikatskog konstituenta.

Poštapalica *pa* se u analiziranom korpusu nalazila:

- ispred subjekatskog konstituenta
- ispred predikatskog konstituenta.

Poštapalica *znači* se u analiziranom korpusu nalazila:

- ispred predikatskog samo u jednom slučaju i to u okviru nedovršenog iskaza
- ispred ili u okviru dopunskog konstituenta
- ispred odredbenog konstituenta.

Poštapalica *è* se u analiziranom korpusu nalazila:

- ispred ili u okviru dopunskog konstituenta
- ispred odredbenog konstituenta.

Ako se posmatra upotreba poštapalica kao veza između dva konstituenta, može se zaključiti da se njima uvek vezuju osnovni konstituenti (subjekat i predikat) ili osnovni i dodatni konstituenti (dopune i odredbe). Veoma su retki slučajevi kada su vezana dva dodatna konstituenta i to je, uglavnom, slučaj kod nabiranja ili upoređivanja.

Zaključak

Kvantitet upotrebe poštapalica ne zavisi od uzrasta i obrazovanja već od individualne retoričke sposobnosti govornika i njegove upoznatosti s temom izlaganja čime se osporava tvrdnja upotrebe poštapalica kao jednog od prototipa jezičke nekulture. Stoga ne bi trebalo u potpunosti sprečavati upotrebu poštapalica kada one služe kao veza u rečenici, kao pomoćno sredstvo govorniku, kada mu je potrebno vreme za osmišljavanje pravilne konstrukcije rečenice. Međutim, ako je upotreba preterana, poštapalice mogu oličavati nespremnost ili neznanje o temi izlaganja.

Mesto poštapalica u rečenici je tačno utvrđeno. Pozicija poštapalica u odnosu na rečenične konstituente takođe je tačno određena, s tim što se neke poštapalice vezuju samo za određene konstituente. Tako se npr. poštapalica *je'l* nalazila samo iza predikatskog konstituenta, a nikad ispred, u okviru niti iza subjekatskog, dopunskog niti odredbenog konstituenta.

Pozicija poštapalica u rečenici zavisi od vrste poštapalice. Određene poštapalice imaju tačno utvrđeno mesto u rečenici.

Literatura

Savić S. 1993. *Diskurs analiza*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

Stanojčić Ž. Popović Lj. Micić S. 1989. *Savremeni srpskohrvatski jezik i kultura izraavanja za I-IV razred srednje škole*, (I izdanje). Beograd: *Zavod za udbenike i nastavna sredstva*

Ivana Kulpinac

Supports in School Language

This work contains review of a research based on identifying quantity and frequency of specific supports in conversation on school classes (in regard to age and education). Places of supports within sentences are determined, considering sentence like unique language unit and place of syntactic constituents (subject, predicate, complement and modifier). Results are presented in the tables with quantity and frequency of each support for each examined person. Based on that results we can come to conclusion that there are equal use of supports between pupils and teachers and that teachers use more various supports. Also, place of appearance within sentence depends on kind of support.

